



AVRASYA Uluslararası Araştırmalar Dergisi  
Cilt:1 •Sayı:2•Ocak 2013•Türkiye

## ERMENİSTAN-AZERBAYCAN MÜNAKAŞASİMEDENİYETLERARASI MÜNASEBETLER KAPSAMINDA

### CONFLICTS OF ARMENIA-AZERBAIJAN RELATIONS UNDER CIVİLİZATIONS

Beşir MUSTAFAYEV\*

Emin Arif (ŞİHALİYEV), Ermenistan-Azerbaycan Münakaşası Sivilizasyonlararası Münasebetler Kontekstinde, Azerbaycan Milli İlimler Akademisi Nahçıvan Şubesi, Tarih, Etnografya ve Arkeoloji Enstitüsü, İlim ve Tahsil Neşriyatı, Bakü, 2011, 324 Sayfa.

Azerbaycan topraklarında Türkler dışında birçok etnik azınlık yaşamakta ve bunlar içerisinde Ermeni göçmenler önemli bir yer tutmaktadır. Türkmençay Antlaşmasının ardından Birinci Nikola bu göçmenleri yoğun olarak buldukları Revan ve Nahçıvan Hanlıklarının topraklarına yerleştirerek bağımsız bir Ermeni bölgesi oluşturdu. Böylece bu bölgede ortaya çıkan Ermeni ırkçılığı fikri, misyonerler ve büyük devletlerin desteği ile güçlenmiş, sonuçta kilisenin de öncülüğünde tam bağımsızlık faaliyetine doğru yönelmiştir. Oysa Ermeniler tarih boyunca Küçük Asya geneline dağılmış bir cemaat toplumu olmuşlardır. Bu cemaat toplumunu siyasi ve dini anlamda örgütleyen gücün daha çok Ruslar olduğu bilinmektedir. Ruslar ve diğer dış güçlerin Ermenilere karşı olan olumlu tutumundaki esas sebep, Ermeniler arasında başlayan sırf bu ırkçılık ve Hıristiyanlık fikrinin artamaya başlamasıydı. İrkçilik fikirlerinin aşılması, Ermenilerin fiilen ve potansiyel olarak bir düşman gibi görülmesine yol açacaktı. Bu fikirleri bertaraf etmek için ise Rusya, Kafkasya'daki adeta uydusu konumunda olan Ermenileri Müslüman Türklere karşı kışkırtma metotlarını kullanmıştır. Öte yandan 1715-1718 yılları arasında Birinci Petro'nun emriyle Çar yetkilisi Volski'nin Kafkasya'ya yapılan siyasi amaçlı gezisinden günümüze Rusya tarafından Ermenilerin bir dini (sözde Hıristiyan) cemaat toplumundan bir ulus konumuna nasıl getirildiği de bilinenler arasındadır.

Son yıllarda Ermenistan-Azerbaycan münakaşası ve genel olarak Ermeni meselesi üzerine yapılmış çalışmalar birbiri ardına yayınlanmaya başlanmıştır. Yayınlanan bu eserlerin büyük bölümü, Ermenilerce veya onların asılsız tezlerini destekleyenlerce kaleme alınmış olup, sübjektif ölçütlere dayanmaktadır. Bir yandan bu tür çalışmalar devam ederken, bir yandan da Ermeni lobisiTürklere ait abideleri, belgeleri tahrif ve tahrip ederek, tarihi olayları sahteleştirerek, rivayet ve mitolojik efsanelere dayanan bilimsellikten uzak kendi geçmişlerini siyasi-dini açıdan dünya kamuoyuna sunmaktadırlar.

Azerbaycan ilim adamlarının da iki taraf arasındaki ilişkiler hakkında bilim camiasına ışık tutacak mahiyette eserler verdiğini görmekteyiz. Azerbaycanlı Tarihçi Emin Arif (Şihaliyev) tarafından kaleme alınan "Ermenistan-Azerbaycan Münakaşası Medeniyetlerarası Münasebetler Kapsamında" isimli eser de bu mevzuubahis konuda

---

\* Doç. Dr. İğdir Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi, İğdir-TÜRKİYE-mail: besirmustafa@gmail.com, besir.mustafa@igdir.edu.tr

atılmış asılsız iddiaları çürütecek nitelikte mühim bir adımdır. Sovyetler Birliği ve sonrasında meydana gelen Ermeni terörü ve Karabağ sorunu konusunda bugüne kadar pek çok eser yayınlanmıştır. Azerbaycan-Ermenistan arasında ortaya çıkan olayların anlaşılabilmesi için geniş kapsamlı orijinal tarihi çalışmalar oldukça önemlidir. Tarihi çalışmaların ana dayanağı da hiç kuşkusuz kitap, makale ve arşiv kaynaklarıdır. Emin Arif, kitabında Azerbaycan Türkçesi, Türkiye Türkçesi, Rusça, İngilizce ve arşiv vesikaları olmak üzere toplam 319 zengin içerikli kaynak bilgisine yer vermiştir. Kitap 324 sayfadan ve beş fasıldan (bölüm) oluşmaktadır. İncelenen olaylar akıcı bir dille bilimsel gerçeklere ve belgelere dayandırılarak ele alınmıştır.

Araştırmacı, kitabın giriş (ss.5-17) bölümünde tarihi kaynaklara dayanarak, Ermenilerin Rusya ve Batılı devletlerin desteğiyle silahlı siyasi çete faaliyetlerinde bulunan komiteler kurduklarını, kilise eksenli işbirliği yaparak Kafkaslar'da Müslümanlara karşı terör eylemlerine başvurarak katliam ve soykırım yaptıklarını açıkça göstermektedir.

Çalışmanın birinci (ss.18-71) bölümü "Ermenilerin Azerbaycan'a karşı arazi iddialarının tarihi kökleri ve günümüz Karabağ meselesi" adını taşımaktadır. Azerbaycan Türkleri ve Ermeniler arasında meydana gelen olaylar asırlar boyunca kanlı çekişmelere sahne olmuştur. Sadece 70 yıllık eski Sovyetler Döneminde olaylar yumuşamış gibi gözükse de, Ermeniler fırsat buldukları ortamlarda hemen harekete geçmiş ve toprak iddialarını değişik platformlarda dile getirmişlerdir. İster yurt dışında isterse de yurt içinde yanlarına aldıkları destekçileriyle "Büyük Ermenistan" hayalini gerçeğe çevirme çabasında olmuşlardır. Ermeni sorunu eksenli Dağlık Karabağ meselesi Ermenilerin kendi içinden ve ihtiyaçlarından değil, emperyalist devletlerin Kafkasya üzerindeki çıkar (daha çok Hazar petrolünün paylaşımı) hesaplarından kaynaklandığı kanaati hâkimdir. İşte bu büyük devletler, kendi çıkar hesaplarını gizlemek için sorunu bir insanlık ve Hıristiyanlık sorunuymuş gibi göstermeleri Ermeni kilisesini ve ırkçıları da etkilemiştir.

Aynı zamanda dış görüşlerin de şu konuda mutabık oldukları bir gerçektir: Ermeniler her zaman kiliseyi, Hıristiyanlığı kullanarak Rusya ve Batı dünyasını yanlarına çekmeyi başarmış, zayıf olandan kaçmış, hep güçlünün yanında yer almışlardır. Dolayısıyla geçtiğimiz yüzyılın evvelerinden günümüze kadar Ermeni ırkçıları tarafından Müslümanlara karşı yürütülen açık veya örtülü din siyasetinin teşkilatçısı olarak esas güç kilise ve onun etrafında toplanmış Ermeni aydınları idi.

İkinci (ss.72-141) bölümde "Medeniyetlerarası çatışma ve bu çatışmanın Azerbaycan-Ermenistan münakaşasına etkisi" üzerinde durulmuştur. Şöyle ki Türk ve Ermeni toplumu arasında dinî ve milli konular başta olmak üzere pek çok alandaki farklılıklar, Rusların Kafkasları işgali sonrası Müslüman-Ermeni çatışması neticesinde büyük bir sorunun ortaya çıkmasına sebep oldu. Kafkaslar'da olayların ortaya çıkışında ve yayılmasında Ermeni örgütleri önemli görevler üstlenmişlerdir. Öte yandan ortaya çıkan bu sorun o günden bugüne kadar yaşananlar dünya basınında yaşananlardan farklı ve Ermenilerin amaçlarına hizmet edecek tarzda verildi. Anlaşıyor ki Ermeniler ve destekçileri yıllarca sistemli bir şekilde çalışarak dünya kamuoyunu kendi istedikleri gibi yönlendirmişlerdir. Böylece insanlık tarihinin en karanlık dönemlerinden olan Müslüman-Türk soykırımı hafızalardan silinmesine ve son Dağlık Karabağ örneğinde olduğu gibi maksatlı bir şekilde unutturulmaya çalışılmıştır.

Eserin üçüncü (ss.142-184) bölümünde "Medeniyetlerarası ziddiyetler sonucunda küresel terörizm ve bu kapsamda Ermeni terörü" konusu incelenmiştir. Bu bölümde ayrıca İRA, ETA, ASALA, PKK, FKÖ gibi örgütler ele alınarak günümüz Ermeni devlet terörü irdelenmiştir. Ermeni terörüne destek neticesinde birlikte

yüzyıllardır komşu olarak yaşayan insanlar birbirini kırmaya başlamış ve bölgede sosyal fay hattı oluşmuştur. Bu sosyal fay hattının kırılma noktası da Sovyetler Birliği sonrası dış eksenli Ermeni teröründen kaynaklanan Dağlık Karabağ'ın işgal edilmesiyle gerçekleşmiştir.

Kitabın dördüncü (ss. 185-246) bölümünde “Büyük devletlerin siyasi münasebetleri kapsamında Ermeni meselesi ve Ermenistan-Azerbaycan münakaşası” üzerinde durulmuştur. Bilindiği üzere Rusya başta olmak üzere ABD, Fransa, İngiltere, Almanya gibi dış mihrakların yüzyıllardan beri Ortadoğu, Anadolu ve Kafkaslara açılma politikasında özellikle asker ve donanma kullanmayıp, yerine daha çok lobi ve misyonerleri kullandığı izlenmektedir. Ancak bu misyoner ve lobi faaliyetleri zamanla bir din-mezhep ve azınlık mücadelesine çevrildiği odaklar halini almıştır.

Beşinci (ss. 247-290) bölümde bölgenin kilit ve halledici güçleri olarak görülen “İran, Türkiye ve İsrail ilişkilerine” geniş yer verilmiştir. İster İran'ın isterse de Ermenistan'ın birbirlerine yakınlık göstermelerine ve Karabağ konusunda Ermenilerin yanında yer almasının esas sebebi; 1-Kuzey Azerbaycan ile Güney Azerbaycan arasında artan birleşme eğilimi, 2-Azerbaycan enerji kaynaklarını Türkiye ile birlikte İran ve Ermenistan'ı kenarda tutarak dünya pazarlarına iletmesi, 3-Bölgenin Batı ve ABD ile yakınlaşması, 4-İran aleyhine olan İsrail ve Yahudi lobisine karşı Tahran hükümetinin Avrupa ve Amerika'da güçlü olan Ermeni lobisinden yararlanma çabasını görmekteyiz. Türkiye Sovyetler Birliğinin dağılması üzerine 25 Ağustos 1990'da bağımsızlığını kazanan Ermenistan'ı 16 Aralık 1991'de tanıdı, ancak o tarihten bu yana diplomatik ilişki geliştirmede. Kısa dönemler dışında sınırlar hep kapalı tutuldu. Bunun nedeni olarak Ermenistan'ın 1921 Kars Antlaşmasını tanımayışı, 1990 tarihli Ermenistan bağımsızlık bildirgesinin 11. Maddesinde soykırıma atıfta bulunulması, devlet armasında Ağrı Dağı'nın yer alması ve Azerbaycan ile Ermenistan arasındaki Karabağ sorunu gösterildi. İsrail-Ermenistan ilişkilerine gelince, aralarında tarihi ve dini sebepler esas gösterilmektedir. Ermeniler Almanlar tarafından Yahudilere uygulanan soykırım benzerliğinden ilham alarak, İsrail ve dünyadaki Yahudi lobisinin desteğini almak için olağanüstü çaba sarf etmektedir. Öte yandan Azerbaycan-İsrail arasındaki askeri ve stratejik yakınlık ve Azerbaycan petrolünde İsrail-ABD-AB eksenli Yahudi lobisinin suları şimdilik pek de bulandırmamaktan yana olduğunu görmekteyiz.

Çalışmanın en son faslını netice (ss.291-300 yazısı oluşturmaktadır. Araştırmacı, netice itibarıyla Azerbaycan-Ermenistan münakaşasının bitmemesinin esas sebeplerini ve bu sebeplere engel teşkil eden birkaç faktörü ortaya koymaktadır. Birincisi geosiyasi ve ekonomik çıkarları esas alan Rusya (buna Rus-İran birlikteliğini de dâhil edebiliriz) faktörü. İkincisi genel olarak Müslümanlara ve Türk Dünyasına karşı milli ve dini merkezli olan ta ortaçağ uygulamasından süregelen haçlı zihniyeti. Bu zihniyet günümüzde medeniyetlerarası ve dinlerarası çatışma alanına zemin hazırladığını görmekteyiz. Üçüncüsü küresel güçlerin siyasi ve ekonomik oyunlarıdır. Son olarak Rusya başta olmak üzere Hıristiyan-Batı âleminin hakikatleri göz ardı ederek “Büyük Ermenistan” hayalini gerçekleştirme düşüncesidir. Buna son yıllarda “Büyük Ortadoğu Projesi” kapsamında yine bölgesel ve küresel güçlerin terör (PKK) eksenli Kürt ve Ermeni kartını kullanmalarını da ekleyebiliriz.

Emin Arif, yaptığı bu çalışma ile Ermeniler ve yandaşlarının gerek Anadolu gerekse Kuzey Azerbaycan'da gerçekleştirdikleri faaliyetler ile ilgili tek yanlı olarak beslenen dünya kamuoyunun bilgilendirilmesine katkı sağlayacağı düşüncesindedir. Yeni belge ve kaynaklara dayanan bu tür çalışmalar arttıkça önyargı ve siyasi yaklaşımlarda olumlu manada değişiklik olacağı inancındayım. Emin Bey, tanıtmaya çalıştığımız “Ermenistan-Azerbaycan Münakaşası Medeniyetlerarası Münasebetler

Kapsamında” adlı kitabı ile Türk Dünyası tarihine ve kamuoyuna ışık tutacak yeni eser ortaya koymuştur. Eserinden dolayı değerli meslektaşımızı kutluyor ve yeni çalışmalarında muvaffakiyetler diliyoruz.

Bizim kanaatimize göre sonuç olarak XIX. yüzyılın başından itibaren başlayan Ermenilerin uluslaşma serüveni ile bölgede ortaya çıkan etnik çatışmalara Kafkasya ve Anadolu olarak ayrılmaksızın bir bütün halinde bakılmalıdır. Bu bütünlük, 1879 Berlin Antlaşması’ndan bugüne Ermenilerce olduğu gibi kabul edildiği halde, sorun karşısında Azerbaycan ve Türkiye’nin farklı politik tavır sergilemeleri anlaşılmamaktadır. Yani, gerek Azerbaycan, gerekse Türkiye araştırmacıları ve tarihçileri asılsız “Ermeni soykırımı” karşısında, gerçekte ve tarihsel olarak da kanıtlanması güç olmayan Müslüman-Türk soykırımını (Doğu Anadolu-Dağlık Karabağ-Hocalı örneğinden yola çıkarak) Müslüman ve Türk Dünyasını kapsayacak ortak bir milli ve manevi dava edinmelidirler.